

Minimal Devlet Teorisi: Devlet Haklılaştırılabilir mi?

Esra Pekmez¹

Özet

Çağdaş liberal siyaset felsefesinin önde gelen isimlerinden Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya* adlı eserinde geliştirdiği minimal devlet teorisiyle, devletin ahlaki meşruiyetini hak temelli bir çerçevede yeniden kurmayı amaçlar. Nozick'e göre ahlaken meşru bir devlet, “hiçbir bireyin hakkını ihlal etmeyen bir süreç” sonucunda, doğal hakların korunması aracılığıyla ortaya çıkabilir. Bu çalışmanın temel sorusu, Nozick’in “ahlaken meşru tek devletin minimal devlet olduğu” yönündeki savının, bireyci anarşizmin devlete yönelttiği itirazları ne ölçüde çürüttüğüdür.

Çalışma, Nozick’in doğa durumu, görünmez el ve tazminat ilkesi gibi açıklayıcı kavramlarını merkeze alarak, anarşizm ile liberteryenizm arasındaki meşruiyet tartışmasını derinlemesine ele alır. Nozick’in devletin ortaya çıkışını “doğa durumundan” hareketle ve herhangi bir hak ihlaline başvurmaksızın açıklama girişimi, anarşist argümanlara karşı özgün bir yanıt oluşturur. Bununla birlikte, bu yaklaşımın “tazminat ilkesi” ve “beleşçilik problemi” gibi kavramsal açmazlar taşıdığı yönündeki eleştiriler, Nozick’in meşruiyet iddiasını tartışmalı kılar. Sonuç olarak çalışma, Nozick’in minimal devlet teorisinin hem liberteryen düşünce içindeki konumunu hem de ahlaki meşruiyet bakımından taşıdığı sınırlılıkları karşılaştırmalı bir biçimde ortaya koymaktadır.

GİRİŞ

Devleti meşrulaştırma projesi, 17. ve 18. yüzyılın önde gelen sözleşme teorisyenleri -Kant (1996), Hobbes (1996) ve Locke (1988)- tarafından sahiplenilmiş ve bazı düşünce geleneklerince siyaset felsefesinin “temel uğraşı ve görevi” olarak değerlendirilmiştir (Simmons, 1999: 740).

1 Ph.D.(c), Istanbul University, Institute of Social Sciences, Türkiye; esrapekmez@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-2221-1496>

Robert Nozick'e göre de siyaset felsefesinin temel sorusu, "devlet olmalı mı, olmamalı mı?" sorusudur. Nozick, "Neden anarşi değil?" diye sorarak tartışmayı başlatır ve şöyle devam eder: "Eğer anarşiden daha üstün ya da tercih edilebilir bir devlet biçimi varsa bu onun meşruluğunu temellendirir. Devletin meşruiyetine ilişkin bu tartışma, liberteryen düşünce içindeki en önemli ayrımın da kaynağını oluşturur. Liberteryenler arasında bir yanda devleti "gereksiz bir kötülük" olarak görüp onun hiçbir koşulda ahlaken meşru olamayacağını savunan bireyci anarşistler (Friedman, 1978; Molinari, 2009; Rothbard, 1982; Spooner, 1996), diğer yanda ise devleti "gerekli bir kötülük" olarak nitelendirip ona yalnızca minimal roller atfeden minarşistler (Nozick, 1974; Rand, 1996) yer alır. Bu iki yaklaşım arasındaki temel ayrım noktası, devletin meşruiyetidir.

Robert Nozick'in 1974 yılında yayımlanan ve çağdaş siyaset felsefesinde büyük yankı uyandıran *Anarchy, State, and Utopia* adlı eseri, iki temel eksen üzerine kuruludur. Bunlardan ilki, John Rawls'un *A Theory of Justice* (1971) adlı çalışmasında geliştirdiği "hakkaniyet olarak adalet" teorisine yönelttiği eleştiridir. Nozick, Rawls'un dağıtıcı adalet biçimlerine dayanan ve bireylerin doğal haklarını ihlal eden devlet modelini reddederek, buna karşı *yetkisel (hak ediş) adalet teorisini* ortaya koyar. İkinci eksen ise, anarşist düşünceye karşı ahlaken meşru bir minimal devlet savunusudur.

Eserin girişinde yer alan ifade - "Bireylerin hakları vardır ve hiç kimsenin onlara yapamayacağı şeyler vardır" (Nozick, 1974, s. ix) -Nozick'in liberteryen konumunu daha en başında açıkça ortaya koyar. Bu noktadan itibaren Nozick'in tüm argümanları, bireyin ihlal edilemez haklarına dayanmaktadır. Her ne kadar Nozick'in çalışması liberteryen temellerinin yetersizliği nedeniyle eleştirilmiş olsa da (Litan, 1977, s. 232; Wolff, 1991), bireyin dokunulmaz hakları onun için ahlaki meşruiyetin önkoşulunu oluşturur. Nozick'e göre ahlaki olarak meşru tek devlet biçimi, bireylerin bu haklarına dayanarak oluşan minimal devlettir.

Nozick'in minimal devlet anlayışı, devleti, yalnızca "zora, hırsızlığa, hileye karşı koruma ve sözleşmelerin uygulanmasını sağlama" gibi sınırlı işlevlerle yükümlü kılar. Bu sınırın ötesine geçen, yani "daha kapsamlı" her devlet biçimi, bireylerin "bir şey yapmaya zorlanmama hakkını" ihlal edeceğinden dolayı ahlaki meşruiyetini yitirir (Nozick, 1974, s. 26-33). Nozick'in amacı, ahlaken meşru tek devlet biçimi olarak gördüğü minimal devletin, doğa durumundan başlayarak nasıl ortaya çıkabileceğini açıklamaktır. Bu süreçte Nozick, anarşistlerin öne sürdüğü "devletsiz düzenin mümkünlüğü" iddiasını ciddiye alır, ancak "görünmez el" mekanizması aracılığıyla, bireylerin gönüllü

etkileşimlerinden adım adım ultra-minimal devlet ve nihayetinde minimal devlet formuna geçişi betimler (Nozick, 1974, s. 118–135).

Bu çalışmada, Nozick'in minimal devlet teorisi, devleti ahlaken meşrulaştırma çabasında gerçekten başarılı olup olmadığı sorusu çerçevesinde incelenecektir. Eleştirel değerlendirme, özellikle liberteryen düşünce içindeki içsel tartışmalara —bireyci anarşizm ve minarşizm arasındaki meşruiyet ayırımına— odaklanmaktadır.

1. Açıklayıcı Araçlar: Doğa Durumu ve Görünmez El

Nozick, devletin olmadığı bir durumdan devletin nasıl ortaya çıkabileceğini göstermek üzere doğa durumu ve görünmez el açıklamalarına başvurur. Klasik liberal düşüncenin en temel varsayımlarından doğa durumu, genellikle sözleşmecî düşünce içindeki düşünürler tarafından, farklı şekillerde kavramsallaştırılmakta ve tasvir edilmektedir. Nozick'in doğa durumu varsayımı, büyük ölçüde John Locke ile benzeşmekte ancak, doğa durumundan nasıl çıkılacağı konusunda farklılaşmaktadır. Öncelikle Locke'un doğa durumu tasviri (Locke, 1988) “herkesin her şeyi yapma hakkına sahip olması” anlamına gelmeyen bir “tam özgürlük halidir”. Bu düzende herkesin her şeyi yapma hakkını kısıtlayan şey, herhangi bir devlet otoritesi veya yazılı kurallar sistemi değil, insanların davranışlarını kontrol etme işlevi gören doğa yasasıdır. Doğa yasası olarak akıl, kimsenin kimseye doğal haklar olan yaşam, sağlık, mülkiyet ve özgürlükle ilgili zarar vermemesini emreder. Ancak, bazı kişilerin doğa durumunun temeli olan aklın buyruğundan uzaklaşarak, doğa yasasını ihlal etmesi sonucunda, suç ve suçun cezalandırılması problemleri ortaya çıkar. Akla uygun olmayan davranış sonucunda zarar gören kişi, bu zararın giderilmesini isterken ihlalcî, doğa yasasına uygun bir ölçülülükte cezalandırılmalıdır. Ancak bu noktada, hakları ihlal edilen kişinin, ölçülü davranmayarak kin ve nefret duygularıyla hareket etmesi beklenir ve zamanla bu durumlar özgürlük hali, doğa durumunu bir savaşa dönüştürür. Nihayetinde, doğal hakları sürekli tehlike altında olan insanlar, doğa durumuna son vererek sözleşme vasıtasıyla devleti kurarlar.

Nozick, Locke'çu doğa durumunu devletin olmadığı bir durumdan devletin nasıl ortaya çıkabileceğini göstermek üzere kullanır. Minimal devlet, doğa durumundan çıkar ama burada siyaset felsefesinin önemli bir parçası olan “doğa durumu” kavramı; ahlaki olarak meşru bir devletin nasıl ortaya çıktığını göstermek üzere kullanılan bir açıklayıcı araçtır, “gerçekte hiçbir devlet bu şekilde ortaya çıkmamış olsa bile” (Nozick, 1974: 7). Nozick bu noktada, kitabın giriş cümlesine atıf yaparak “güçlü bir bireysel haklar

formülasyonu” başlayan birinin, “bir bölgede tekel olarak varlık gösteren gücün bireysel hakları ihlal edeceği” şeklindeki anarşist argümanın önemini vurgular. Ancak bu iddiaya karşı anarşiden, yani Locke’çu doğa durumundan ahlaki olarak hiçbir yanlışa düşmeyen bir süreçle, devletin ortaya çıkabileceği iddiasını ileri sürer (Nozick, 1974:). Nozick’in anarşist düşüncenin argümanlarına bu ciddiyetle yaklaşması, onu liberteryen düşünce içinde benzersiz bir konuma yerleştirir. Çünkü onun amacı, anarşist savı yalnızca reddetmek değil, aynı zamanda onu yeniden değerlendirmek ve ahlaki sınırları içinde devletin meşruiyetini yeniden kurmaktır (Barnett, 1977, s. 15; Younkins, 2002).

Anarşist savı dikkate alan Nozick’in meşru bir devlet portresi çizme çabası, öncelikle anarşistlerin devlete karşı çıkış noktasını irdelemesini zorunlu kılar. Nozick, anarşistlerin devlete karşı olmasının 2 temel nedenini şu şekilde açıklar: 1) devlet, gücü tekelleştirir ve bu tekeli ihlal edenleri cezalandırır; 2) Bazı kişilerin diğerlerinin korunmasını finanse etmesini isteyerek, egemenlik alanı içindeki herkese koruma sağlayarak, doğal haklar biçimindeki “yan kısıtlamaları”² ihlal eder, bu nedenle ahlaksızdır (Nozick, 1974). Nozick, bu iddialara karşı meşru bir devlet olabileceğini gösterebilmek için iki temel açıklayıcıyla hareket eder: Doğa durumu ve görünmez el.

Hiçkimsenin haklarını ihlal etmeden, görünmez bir el süreciyle, özerk bireylerin güvenlik ve haklarının korunmasıyla ilgili kararlarını içerecek şekilde nasıl bir devletin ortaya çıkabileceğini göstermeye çalışan Nozick’in minimal devlet teorisi, başlangıç noktasını Locke’çu bir doğa durumu olarak belirler (Bruner, 2020: 2). Nozick’in doğa durumu açıklaması büyük ölçüde Locke’dan esinlenmiş olsa da doğa durumundaki olumsuzluklar ile bu olumsuzluklarla nasıl başa çıkılacağı konusunda Locke’tan ayrılır (Bruner, 2020). Bu ayrılış Nozick’i doğa durumundan yola çıkan yeni bir toplumsal sözleşme teorisinden uzaklaştıran yerdir (Lesnoff, 1999). Bu anlamda Nozick’in doğa durumu kavrayışı Locke’çu geleneğe yakın olsa da, Nozick için bu açıklayıcı araç, devletin kuruluşundan önceki ana adım değildir.

2. Koruyucu Acenteler

Doğa durumundaki olumsuzluklarla nasıl baş edilebileceği sorusuna karşı Nozick’in ileri sürdüğü model, zamanla anarşizm evresinden anarko-kapitalist modele geçiş yapar. Doğa durumundaki olumsuzluklara karşı, bireyler bir

2 Yan kısıtlama (side constraint) kavramı; bireylerin amaçlarının peşinden gitmesine ilişkin ahlaki kısıtlamayı ifade eder. Hiç kimse başkasının hakkını ihlal edecek bir şey yapamaz. Bir hakkın kullanılmasına mutlak bir müdahale etmeme hakkı öngörür. Nozick, Anarşi, Devlet ve Ütopya’da haklara yan kısıtlamalar olarak bakmayı önerir. “Diğerlerinin hakkı, senin eyleminin sınırlarını belirler” (Nozick, 1974: 29)

araya gelerek, gönüllü anlaşmalar, uzlaşya varma gibi yollarla sorunları çözebilme olasılıklarını değerlendirirler. Bunun sonucunda ortaya, içindeki her bir kişinin hakkının koruma ve hak mütecavizlerinin cezalandırılması için birlikte hareket edecek “karşılıklı koruma cemiyetleri” çıkar (Wolff, 1981: 8). Bu dönemde birliğin tüm üyeleri diğerlerinin haklarını savunmak üzere bir çağrı mesafesinde olacaktır (Saluhiddin, 2018: 2).

Ancak, Nozick bu aşamada bazı sorunların çıkacağını öngörür. Öncelikle karşılıklı koruma cemiyetlerinin çalışma prensibi gereği kişiler sürekli olarak olası bir çağrıya hazır olmak durumundadır, kimin ne zaman, hangi hizmeti sağlayacağını belirlenmesi güçtür. İkinci olarak; grubun herhangi bir üyesi haklarının ihlal edildiği iddiasıyla ortaya çıkabilir ancak bu gerçeği yansıtmayabilir. Aynı zamanda aynı cemiyetin üyesi olan kişiler arasında anlaşmazlık çıkması bir başka sorun olacaktır (Nozick, 1974: 13-14). Bu sorunların sonucunda, zaman içinde, farklı ölçeklerde değişen koruma hizmetlerini fiyatlandırarak satan koruyucu “acenteler” ortaya çıkacaktır.

Koruyucu acentelerin aynı coğrafyada farklı şekilde derecelendirilmiş koruma hizmetlerini farklı fiyatlandırmalarla satmaları anarko-kapitalist toplum aşamasına tekabül eder. Ancak bu sürecin içinde de sorunlar çıkması kaçınılmaz olacaktır. Farklı acentelerin müşterileri arasında anlaşmazlık çıkması durumunda, bir acente kendi müşterisinin hakkının ihlal edildiğini ileri sürerken diğeri onu tazminata mahkum etmek isterse ne olacaktır? Nozick (1974: 15) bu durumda ortaya çıkabilecek olası üç senaryoyu değerlendirir: 1) İki acente sürekli olarak savaşır ve bir tanesi güç üstünlüğüne dayanarak sürekli kazanır. Bu durumda kaybeden acentenin müşterileri bu süreçte kötü korundukları için, kazanan acentenin korumasına geçerler; 2) İki acente de güçlerini belirli bir coğrafi alanda yoğunlaştırır, kendi alanlarının yakınında yapılan savaşları kazanırlar. Bu durumda hizmet aldığı acentenin alanında yaşamayan insanlar, ya acentelerini değiştirirler ya da üye oldukları acentenin coğrafi alanına taşınırlar; 3) İki acente sık sık savaşır ve eşit ya da yakın oranlarda kazanır ve kaybederler. Bir süre sonra acenteler, kimsenin kazanmadığı bu savaşı sürdürmenin çok maliyetli olduğunu fark ederek, farklı kararlara vardıkları davalarda sorunu barışçıl biçimde çözebilmenin yollarını ararlar. Böylece kendi kararları farklılık gösterdiğinde başvurabilecekleri bir üçüncü yargıç veya mahkeme kurmayı kabul edebilir ya da hangi kurumun hangi koşullarda yargı yetkisine sahip olabileceğini belirten ortak bir kurallar sistemi üzerinde anlaşabilirler. Bu da temyiz mahkemeleri ve üzerinde anlaşmış kurallar sisteminin ortaya çıkmasını sağlar. Nozick bu durumu farklı kurumların faaliyet göstermesine rağmen tek bir federal yargı sisteminin oluşması biçiminde açıklar (Childs, 1977: 24-25; Nozick, 1974).

Nozick'ın bu üçlü senaryosunun ikisinin kurumlar arasındaki fiziksel savaşa dayanması, her bir acentenin saldırgan olmayacağına ilişkin varsayımınla çelişirken, ekonomik olarak koruyucu birimlerin böyle bir savaşa girmesini beklemek mantıklı olmayacaktır. Üçüncü senaryoda var olan temyiz sisteminin ise hizmetlerin sunulduğu aşamada, daha önce ortaya çıkmamış olduğunu varsaymak için herhangi bir neden yoktur. Hatta aksine özel bir kurumun müşterilerine sunacağı hizmetin hayati parçası uyuşmazlıkların çözümü için öngörülmüş böyle bir sistemin varlığıdır (Rothbard, 1977: 46).

Aynı zamanda acenteler arasındaki çatışmaların şiddetli bir savaşa dönüştüğü senaryo nedeniyle koruma hizmeti sağlamak çok maliyetli hale gelecektir (Bruner, 2020). Childs'a (Childs, 1977: 25- 26) göre , Nozick'in "rekabet eden koruyucu acenteler bir arada var olamaz" fikrinden hareketle ileri sürdüğü olası senaryolar, kurumlar arası şiddetli çatışmayı "norm" olarak ele aldığı için zayıftır. Nitekim bu senaryolar ortaya çıktığında, şiddet içerecek eylemlere girişmekten ziyade, anlaşmazlıkları çözecek bir araç geliştirmek, ekonomik olarak daha olası görünmektedir. Toplumda koruma hizmetlerinin farklı alanlarını tatmin etmek üzere sonsuz çeşitlilikte kurumlar gelişebilir. Örneğin, bazıları sözleşme ihlalleri, bazıları sokak güvenliği gibi farklı alanlarda uzmanlaşabilir. Tek bir kurumun bir alana hakim olacağının kaçınılmaz olduğunu düşünmek için bir neden yoktur.

Temyiz ve hukuk sisteminden hareketle farklı kurumların tek bir yargı sistemine bağlı kalacağı federal bir yargı sistemi ortaya çıkacağını ileri sürmek oldukça geçersiz görünmektedir. Aksine beklenen, zorunlu bir biçimde yargı sisteminin parçası olarak görülemeyecek, binlerce temyiz hakimi veya hakem olabilir. Anlaşmazlıkları çözmek üzere bir Yüksek Mahkeme kurulması şart değildir, zaten anlaşmazlıklar iki tarafı kapsayacağı için üçüncü tarafı oluşturan herhangi bir hakem veya temyiz hâkimi yeterli olacaktır (Rothbard, 1977: 47). Burada Nozick'ın bir hukuk sisteminin ortaya çıkacağını işaret etmek üzere metaforik federal yargı sistemi ifadesini kullanması totolojiktir (Childs, 1977: 25- 26). Childs (1977: 25- 26) birbirinden önemli ölçüde farklılaşan iki hukuk sistemi arasındaki ayrımı netleştirmenin Nozick'ın olası senaryolarında neden yanlış bir ifade kullandığını gösterebileceğini ileri sürer. "Piyasa hukuk sistemi", piyasada ekonomisinin süreçlerinden neşet eden bir kurallar ve uygulama prosedürleri taşır; pazarlık, rekabet gibi kavramlarla şekillenen, Hayekçi anlamda bir "kendiliğinden" hukuk sistemidir. "Devlet hukuk sistemi" ise, siyasal prosedürler neticesinde, devlet aygıtının tasarlayıp topluma "zor" ile dayattığı bir kural ve uygulama prosedürleri sistemidir. Piyasa hukuk sisteminin geçerli olduğu bir toplumda sistemin tasarlanması, bir takım düzenlemeler yapılmasını gerektirecek çatışmalar yaşayan bağımsız ajanların eylemleriyle gerçekleşir. Böylece ortaya çıkan sistem de geleneksel

anlamda “federal sistem” olarak adlandırılmaz. Bireysel anlaşmazlıklar için alınan ad hoc kararlar, üzerinde anlaşılan prosedürler veya arabuluculardan oluşan bir sistem bulunmaktadır.

3. Ultra Minimal Devlet

Nozick’in senaryosuna geri döndüğünde, anarko-kapitalist toplumda bir arada var olan acenteler içinden bir acentenin, savaş neticesinde “ana koruyucu acente” haline gelmesi beklenir. Bu noktada öncelikle “ana koruyucu acente” olan ultra minimal devletin, bir devlet olup olmadığı sorusunu açmak gerekmektedir. Koruyucu acentelerin devletle eş olmamasının 2 temel sebebi bulunmaktadır: “1) bazı kişilerin kendi haklarını kullanmalarına izin verir; 2) kendi alanındaki herkese koruma sağlamaz”. Buradaki tanım Weberyen geleneği hatırlatmakta, devlet olmanın ana koşulunu tekelle özdeşleştirmektedir. Ancak Nozick; fiilen tekel olma sağlanmadan da devlet olunabileceğini ileri sürerek bu tek koşulu yetersiz bulmaktadır. Nozick’in bu yetersizliği aşmaya yönelik girişimi sonucunda iki devlet olma koşulu ileri sürmektedir. “1) Verili bir teritoryal bölgede de facto güç tekeli; 2) bu bölgede yer alan herkese koruma sağlanması” (Buchanan, 1975; Nozick, 1974: 23- 24). Bu durumda ana koruyucu acentenin karşılık geldiği ultra minimal devlet, de facto bir güç tekeli elinde tutma koşulunu sağlarken, devlet olmanın ikinci koşulu olan “evrensel korumayı” karşılayamamaktadır. Nozick, ana koruyucu acentenin karşılık geldiği ultra minimal devleti, “devlet benzeri entite” (Nozick, 1974: 118) olarak adlandırmaktadır.

Ultra-minimal devletten, minimal devlete geçiş aşamasının da gerçekleşmesi için Nozick görünmez el açıklamasına başvurur. Nozick görünmez eli “her birey yalnızca kendi kazancının peşinde koşar ve bunu yaparken görünmez bir el tarafından, başlangıçtaki niyetinin parçası olmayan bir amacı da ilerletmeye yönlendirilir” (Nozick, 1974: 18) şeklinde tanımlamaktadır. Nozick’in kavramsallaştırmasını Locke’çu doğa durumu açıklamasından ayıran en temel fark, doğa durumundan sonra hemen devletin geldiğini ileri sürmek yerine, görünmez el vasıtasıyla gelişen devletin ortaya çıkış sürecini ortaya koymasıdır. Bu hamle ile Nozick’in yeni bir sözleşme teorisini olmaktan kurtulduğu da ileri sürülürken (Lesnoff, 1999) aynı zamanda Nozick’in minimal devlet kuramı; Locke’çu koruma işleviyle sınırlanmış sözleşmecî devletin görünmez el versiyonu olarak da değerlendirilmektedir (Rothbard, 1977: 45).

Görünmez-el açıklaması da tıpkı doğa durumu gibi açıklayıcı bir amaca hizmet etmektedir. Özel koruyucu cemiyetler sistemi ve anarko-kapitalist düzenden ultra minimal devlete geçişin, kimsenin hakkını ihlal etmeyen bir

görünmez el süreciyle gelişeceği ileri sürülürken; ultra minimal devletten minimal devlete geçiş ise “ahlaki olarak zorunlu” olacaktır (Nozick, 2001: 52). Holmes (Holmes, 1981: 248); koruyucu cemiyetlerden, ana bir koruma acentesinin çıkmasıyla sırasıyla ultra-minimal ve ahlaki olarak meşru olan minimal devlet aşamalarına geçişi öngören bir sürecin doğa durumundan gelişeceğini varsaymanın makul olup olmadığını ikinci olarak da olması durumunda bunun öneminin ne olacağını tartışır. Nozick için ikinci sorunun cevabı önemlidir, nitekim ahlaki açıdan meşru bir devlet bu yolla mümkün olacaktır.

4. Tazminat İlkesi ve Minimal Devlet

Minimal devlete geçişin neden ahlaki olarak zorunlu olduğunu göstermek üzere Nozick; “bağımsızlar” olarak adlandırdığı hipotetik gruba başvurur. Bağımsız kişiler (tek bir kişi de olabilir) bireysel veya kolektif olarak, acentenin müşterileri de dahil olmak üzere herkese karşı kendi haklarını uygular. Nozick, tarihte yerli Amerikalıların topraklarından sürülmediği bir senaryoda bu durumun gerçekleşebileceğini ileri sürerken; Locke’a başvurarak, hiç kimsenin de bir sivil topluma girmeye zorlanamayacağını, kişilerin doğa durumundaki özgürlüklerinde kalabileceklerini ekler (1988: 54- 55). Peki, bağımsızlara karşı acente ve müşterilerin tavrı nasıl olacaktır?

Öncelikle, başat acente müşterilerinin kendilerini bağımsızlardan izole etmesi, mülklerine girmelerini yasaklamaları gibi olasılıkları değerlendiren Nozick, bu çabadan belirli ilkeler formüle ederek çıkar. Kendi kendine bir adalet prosedürü uygulayan bu kişiler “risk” empoze etmektedir. Bu risk ilkesine dayanarak da ana koruyucu cemiyet, kendi müşterilerini zararlı, adaletsiz veya önceden belirlenmemiş prosedürlerden korumak üzere bağımsızların kendilerini koruma hakkını yasaklayabilecektir. Ancak Nozick, bu şekilde kendilerini koruma hakkından yoksun bırakılan bağımsızların dezavantajlı duruma düşürüldüklerini ileri sürerek yeni bir ilke önermektedir: Tazminat İlkesi

Tazminat ilkesi gereği olarak bağımsızların zararını tazmin etmek üzere; herhangi bir ödeme almaksızın koruma hizmetinin sağlanır. Bu ücretsiz genişleme, koruma hizmeti almak yerine kendini koruma hakkını kullanmayı tercih edenlere, piyasadan dışlanmış acente sahipleri ile müşterilerine uygulanır. Burada başat koruyucu acentenin sahip olduğu güç, onu de facto olarak bir hakkı uygulayan tek mercii durumuna getirdiği için, acente, kendi müşterilerine risk empoze eden faaliyetleri yasaklama hakkını da bunun dezavantajlarını tazmin etmek suretiyle kendine barındırır ve bu da ahlaki olarak meşrudur.

Nozick tazminat ilkesini tasarlarlarken, bunun ödeme gücüyle ilgili boyutlarını bir tarafa bırakarak, yaratılan dezavantaj için aynı veya nakdi ödeme yapılması gerektiği sonucuna varır. Ancak bu zamana kadar görünmez el sürecinde aktif olan kişisel çıkar, minimal devlete geçiş aşamasında yerini, bir ahlaki motivasyona bırakır. Ultra minimal devlet, ancak güç tekelinin bağımsızlara dayattığı dezavantajı telafi etme arzusuyla kendisini ahlaki olana yani minimal devlete dönüştürebilir. Sürecin bu son aşaması için gerekli adım, ahlaki olarak izin verilemez bir duruma dayanır. Çünkü güç tekeline dayalı olarak oluşmuş dezavantaj, ahlaki olarak yanlıştır. Nozick'in iddiası minimal devletin ahlaki olarak kimsenin hakkını ihlal etmeyen bir süreçle ortaya çıkacağıyken, sürecin parçası olan ultra minimal devletin ayırt edici özelliği, tazmin etmeden tekel kurma yoluyla, süreç içinde ahlaki gerekçesi olmayan bir aşamanın yer aldığını gösterir (Holmes, 1981: 250).

Nozick'de henüz doğa durumunda kendi haklarını kullanmaya, kendini savunmaya, cezalandırma ve tazminat talep etmeye yetkili olan kişi, bu hakkı arkadaşlarına, akrabalarına veya koruma konusunda uzmanlaşmış bir cemiyete “devredebilir”. Bu şekilde gerçekleşen bir hak devri işlemi sonucunda, koruyucu cemiyetin hakları da üyelerinin ona devrettiğinin toplamından fazla olmayacaktır. Nozick'in bu noktaya kadarki senaryosuna anarşistlerin bir tepkisi olmayacağını düşündüğünü ileri süren Barnett'a (1977: 15) göre öncelikle Nozick'in “hak” kavramını nasıl tanımladığını açmak gerekmektedir. Nozick'e göre haklar, bir bireyin etrafındaki ahlaki alanı çevreleyen bir çeşit sınırı ifade etmektedir. Bu doğrultuda hakları ihlal edilen dezavantajlılara “tazminat ilkesi” dayatılarak, haklarının ihlal edilmeyeceği gibi hatalı bir sonuca ulaşılmaktadır.

Nozick'in başkalarına risk empoze edilmesi zemininde önerdiği tazminat ilkesinin meşru olabilmesi için, prosedürel haklar kavramına başvurulmaktadır. Buna göre “her bir kişi suçluluğun tespiti için uygulanacak prosedürlerin (usullerin) en az tehlikeli olanı tarafından, yani masum bir insanı suçlu çıkarma olasılığı en düşük prosedürle karşılaşmaya hakkı vardır” (Nozick, 1974). Prosedürel haklar, müşterilere risk empoze eden kişinin kendini savunma hakkının kısıtlanabilmesini meşru kılan zemindir.

Dominant olan koruyucu cemiyetin, daha fazla müşteri, güç, imkana sahip olması anlamındaki baskınlığı, bu cemiyetin en doğru adalet prosedürünü uyguladığı fikrinden hareketle küçük cemiyetlerin faaliyetlerini risk ilkesine dayanarak yasaklayabileceği anlamına gelir mi? Neden baskın acentenin kullandığı prosedürlerin doğru olacağı, neye dayanarak bu prosedürleri diğerlerine empoze edebileceği ve gelecekteki adaletsiz prosedürler uygulanması tehlikesinin, neden şiddet doğuracağı belirsizdir (Block, 2002:

142). Hangi eylemlerin risk oluşturarak tazminat ilkesini doğuracağına ilişkin net bir cevap bulmak güçtür. Ayrıca, kurulu bir minimal devlet varken, minimal devletin kullandığı prosedür ve kuralların aynısını kullanacak yeni bir acentenin ortaya çıkması durumunda ne olacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Childs’a (1977: 32) göre; devletin prosedürlerinden daha riskli bir prosedür kullanılıyor olamayacağı için faaliyetlerini yasaklama sebebi oluşmayacaktır.

Nozick’in, bir başkasını cezalandırmaya karar verebilmek için güvenilir olmayan bir prosedürün kullanılamayacağı, kimsenin de böyle bir prosedürle yapılan işlem sonucunda bir başkasını cezalandırma hakkına sahip olmayacağı iddiasını değerlendiren Holmes’a (1981: 251) göre bu, bir suçluyu cezalandırma hakkının herkese atfedilmiş olmasıyla çelişmektedir çünkü mağdurun cezalandırma hakkı varsa, suçluluğu belirleme yönteminin güvenilirliği kanıtlanmış bir prosedüre dayanmasının onemi bulanıklaşacaktır.

Barnett (1977, s. 16–18) hak kavramını, yalnızca başkalarının müdahalesinden korunma biçiminde değil, bireyin eylemde bulunma özgürlüğünü de kapsayacak biçimde yorumlar. Bu bağlamda meşru müdafa hakkı, kişinin kendi bedeni üzerindeki mülkiyet hakkıyla temellenen doğal hakların bir uzantısı olarak görülmelidir. Barnett burada Nozick’in “kendisine güvenilmez bir adalet prosedürü kullanan kişinin bunun karşısında direnme hakkına sahip olduğu” iddiasını hatırlatarak bu iki meşru müdafa hakkının aynı olup olmadığını sorar. Bu ikinci hakkın, nereden geldiği, hangi zeminde ortaya çıktığı, kendini savunma hakkı ve adaletsiz prosedüre direnme hakkı arasındaki ilişkiyi yeterince amadan yalnızca prosedürel hakkı varsayar. Burada sadece etik değil, aynı zamanda epistemolojik bir amaz vardır.

Bir diğer tartışma noktası, tazminat ilkesinin formülasyonunun “beleşçilik” (free rider) problemine yol açma olasılığıdır. şöyle ki: Neden bireyler, bağımsız kişilerin dezavantajlı konumlarını gidermek için hem kendileri hem de bu bağımsızlar adına ödeme yapsınlar? Bu durumda, bazı bireyler bağımsız kalmayı tercih ederek, koruma birliklerine katılanların yaptığı ödemelerden dolaylı biçimde yararlanmayı, yani ücretsiz olarak korunmayı umabilirler.

Nozick, bu eleştiriye karşı olarak tazminat ilkesinin böyle bir sonuca yol amayacağını savunur. Ona göre, bağımsız bireylerin sayısı artttıka, kişilerin kendileri için güvenli ve adil bir prosedür uygulanması hakkı tehlikeye girecektir. Bu durum, bireyleri gönüllü olarak koruma birliklerine katılmaya yöneltecektir. Böylece, beleşçilik sorunu fiilen ortadan kalkacak ve minimal devletin oluşumu ahlaki meşruiyetini sürdürecektir (Nozick, 1974, s. 113–115; Osterfeld, 1980, s. 332).

Bir diğer mesele de tazminat ilkesinin meşruiyetinin bağımsızlar açısından ne anlam ifade ettiğidir. Bağımsızlar için temel mesele, kendilerini koruma haklarını kendileri icra edebilmekse, tek taraflı olarak “bahşedilen” ücretsiz bir korumanın bu dezavantajı hangi açıdan gidereceği açık değildir. Bu noktada Young (1991: 270-271); “tazminat” ve “zararı karşılama” kavramları arasındaki farkın altını çizmektedir. Tazminat, iki özerk bireyin gönüllü olarak yaptıkları sözleşmeye dayalı olarak, sözleşmeden sözü geçen herhangi bir durumun gerçekleşmesi konusunda önceden mutabık kalınmış ödemeye karşılık gelirken; zarar tazmininde, taraflar miktar üzerinde anlaşmamışlardır ve taraflardan biri ödeme yapmaya istekli değildir. Bu gözle bakıldığında bağımsızlarla acente arasında üzerinde anlaşılmış hiçbir sözleşme ilişkisi yoktur. Başat koruyucu acente, kendi müşterilerinin güvenliğini sağlamak adına, kendini koruma hakları açıkça ihlal edilen bireylere, onların bu telafiden ne ölçüde tatmin olacağını hesaba katmaksızın, tek taraflı bir biçimde, “ücretsiz koruma” dayatmıştır.

Nozick’e göre ahlaki olarak meşru bir devletin ortaya çıkışının ana yeterlilik koşulu, doğa durumundan ahlaki olarak izin verilebilir adımlarla çıkmasıdır. Nozick’in temel amacı anarşist düşüncenin büyük bir kısmı için kabul edilemez, “şeytani” bir kurum olan devletin ahlaki olarak ortaya çıkabileceğini göstermektir. Nozick’in girişimi ilk olarak ahlaken izin verilebilir adımlarla doğa durumundan ortaya çıkacak bir devlet düşüncesine ve ikinci olarak da bunun devleti haklı çıkardığı iddiasına dayanır. Birinci iddia açıklanmayı beklerken; ikincisi tartışılmamış ve şüphelidir (Sayward & Wasserman, 1991: 415). Nozick, Locke’çu bir doğa durumundan başlayarak, kimsenin hakkını ihlal etmeden, görünmez bir el vasıtasıyla oluşacak meşru tek devleti, minimal devleti, tanımlarken; Childs (Childs, 1977: 23), bir minimal durum ile başlayarak, kimsenin haklarını ihlal etmeyen bir dizi süreç aracılığıyla anarşi durumuna geri dönülebileceği senaryosunu tartışmaya açmaktadır. Bu durumda, başlangıç durumuna yerleştirilen minimal devletin çözünme süreci başlayana kadar bir süre ayakta kaldığı varsayılırsa, tek minimal devletin, onu anarşizm içinde eritecek süreçlerin işleyebilmesine izin veren, “ölü” bir minimal devlet olduğu sonucuna ulaşılır.

Young (1991: 268-269) bir arşist olan Nozick ve bir bireyci anarşistin ortak olarak inandıkları bazı ahlaki ilkelerin altını çizer. Liberteryen ilke, asla güç kullanmamamızı, hırsızlık, dolandırıcılık, sözleşme ve mülkiyet hakkına yönelik olarak yapılan ihlallerden suçlu bulunmamamızı gerektirirken; Kantçı prensip, bireyleri araç olarak değil amaç olarak görmemizi ilke edinir. Locke’çu şart ise bireyler arasındaki ekonomik mübadelelerde, kişilerin, mübadeleden önceki durumundan kötü olmamalarını ifade eder. Nozick’e göre bu, her iki tarafın da mübadeleden kazanç sağlaması ya da en azından

zarar görmemesi anlamında mübadelenin “üretken” olmasıdır. Bireyci anarşist perspektife göre hiçbir devlet bu ahlaki ilkeleri karşılayamayacağı ve bunları ihlal ederek ortaya çıkacağı için, devlet hakkılaştırılamaz. Bir bireyci anarşist, Nozickyen senaryodaki kendini-koruma liglerine hiçbir prensibi ihlal etmedikleri için karşı değildir. Young bu noktada şu soruyu sorar; de facto olarak A'nın tekel oluşturduğu sırada, bir grup bağımsız birey bir araya gelerek; B'yi kursa, riskli prosedürlerin uygulanmaması hakkında neşet eden tazminat ilkesi ortaya çıkacaktır. Nozick'e göre tazminat vasıtasıyla bireylerin kendini-savunma hakkını ihlal etmediği ileri sürülen bu senaryoya bir bireyci anarşist şu şekilde karşı çıkacaktır. 1) Bağımsızların kendini-koruma hakkı ihlal edilmiştir; 2) Bağımsızlarla B arasındaki mübadele yasaklanmıştır; 3) Tekel, sözleşme hakkının özgür kullanımını yasaklayarak tüm gönüllü mübadelelere izin veren Liberteryen ilkeyi ihlal etmiştir; 4) Bağımsızlara amaç olarak muamele edilmemesi Kantçı ilkeyi ihlal etmiştir. Bağımsızlar, A'nın müşterilerinin güvenliğinin sağlanması yolunda araç olarak görülmüşlerdir.

Rothbard'da (1977: 45) göre Nozick'in en temel hatalarından biri tarihsel ve gerçek bir kurumu tartışırken gerçekliğine ve köklerine dair hiçbir noktaya değinmemiş olmasıdır. Nitekim tarihsel kanıtlar hiçbir devletin Nozickyen anlamda ortaya çıkmadığını göstermektedir. Tarihsel kanıtlar devletlerin; şiddet, yağma, sömürü süreçlerinin sonucunda ortaya çıktığını bu denli işaret ederken; Nozick'in bundan hiç bahsetmeden devletin varlığını hakkılaştırma girişimi başarısızdır. Hiçbir devlet bu şekilde ortaya çıkmadığı için Nozick'in de anarşistlere katılması gerekir çünkü ona göre ahlaken izin verilebilir tek devletin ortaya çıkması da öncelikle gelecekte bir anarko-kapitalist toplumun gelişmesine bağlıdır. İkinci olarak da bir devlet Nozickyen bir anlamda ortaya çıkmış olsaydı da bu, onun mevcut varlığının hakkılaştırılabileceği anlamına gelmez. Ancak bütün sözleşme teorisyenleri belirli bir zamanda yapılan sözleşmenin bağlayıcılığına ilişkin bir yanılığa sahiptir. İnsanların bir araya gelerek yaptıkları sözleşme varsayımı, bu hakların sonsuza kadar devredildiği ve o günkü sözleşme ile bağlayıcı olduğu anlamına gelmez.

Childs'a (1977, s. 23) göre Nozick'in çalışmasının bu denli yankı uyandırmasının nedenlerinden biri, onun çağdaş felsefenin analitik araçlarını ustalıkla kullanarak oluşturduğu karmaşık ve hızla akan anlatım tarzıdır. Bu üslup, kimi zaman okuyucunun yönünü bulmasını güçleştiren, baş döndürücü bir yoğunluk taşır. Bununla birlikte Childs, Nozick'in bu anlatım biçimi aracılığıyla, dolaylı biçimde iki önemli eksikliğe dikkat çektiğini belirtir: haklar teorisinin sistematik bir biçimde geliştirilmemiş olması ve anarşizmle yürütülen tartışmanın liberteryen düşüncenin asıl odak noktasını oluşturmasıdır.

Bu bağlamda Nozick, liberal siyaset teorisi içindeki boşlukları doldurma çabasıyla öne çıkar. O, klasik liberal düşünürlerin savunduğu “gece bekçisi devlet (*night-watchman state*)” modelinin genellikle “yeniden dağıtımcı olmayan” bir devlet biçimi olarak değerlendirilmesini eleştirir. Nozick’e göre bu model, görünürde sınırlı bir devlet öngörse de, bazı yönleriyle yeniden dağıtımcı bir mantığı içinde barındırır (Nozick, 1974: 149–153). Ne var ki Sampson (1978, 93–95), Nozick’in bu iddiasının kavramsal düzeyde ikna edici olmadığını, hatta yer yer safsata niteliği taşıdığını öne sürer. Her ne kadar Nozick, klasik liberal düşüncenin merkezinde yer alan bu paradoksa, yani bireysel hakların korunması ile yeniden dağıtım arasındaki gerilime, dikkat çekmekte haklı olsa da, bu paradoksu çözme girişimi sonuçsuz kalmaktadır. Evrensel koruma sağlamak için meşru sayılan tazminat ilkesinin, fiilen yeniden dağıtımcı bir pratik olup olmadığı sorusu açıkta kalmaktadır. Aynı şekilde, neden yalnızca bu tür bir yeniden dağıtımın meşru görüldüğü, fakat başka toplumsal amaçlara yönelik yeniden dağıtımın ahlaki olarak reddedildiği sorusuna da ikna edici bir yanıt verilmez.

Sonuç olarak, minimal devlet ile gece bekçisi devlet arasındaki farkın “görünmez el” açıklamasıyla temellendirilmesi, Nozick’in liberal geleneğin sınırlarını bütünüyle aşmadığını gösterir. Böylece Nozick’in teorisi, klasik liberal idealin ötesine geçen radikal bir dönüşümden ziyade, o idealin içsel tutarlılığı yeniden kurma çabası olarak okunabilir.

SONUÇ

Nozick’in minimal devlet teorisi temelde anarşist sava karşı; ahlaken meşru bir devletin; doğa durumundan hareketle görünmez el vasıtasıyla hiçbir bireyin hakkını ihlal etmeden ortaya çıkabileceğini ileri sürer. Ahlaken meşru tek devlet olan minimal devletten daha kapsayıcı hiçbir devlet meşru değildir. Nozick’in liberteryen düşünce içindeki konumu “devletin meşruluğu” tartışması üzerinden Ayn Rand’la birlikte (1969), “devletin gerekli bir kötülük olduğunu” savunan minarşizmle özdeşleştirilirken; çürütmeye çalıştığı sav, büyük oranda liberteryen düşünce içindeki bireyci anarşistlere aittir. Çalışmada Nozick’in devleti meşrulaştırma girişiminin başarılı olup olmadığı liberteryen düşünce içindeki tartışmalarla birlikte ele alınmıştır.

Temel eleştiri noktalarından biri Nozick’in açıklayıcı araçlar olarak kullandığı doğa durumu ve görünmez el ilişkindir. Aslında Nozick bu iki durumun da açıklayıcı araç olduğunu, devletlerin gerçekte bu süreçler vasıtasıyla ortaya çıkıp çıkmadığının önemsiz olduğunu belirtmesidir. Burada Nozick’in sözleşmecî teorisyenlerden Locke’un doğa durumunu bir

başlangıç noktası olarak seçmesi analitik olarak tatmin edici bulunmazken; onu sözleşmecî teorisyenlerden ayırtıran görünmez el açıklaması da süreç içinde yalnızca bir varsayım olarak değerlendirilmiştir.

Ultra minimal devlet aşamasının devlet olmamasının temel sebebi; devlet olmanın 2. koşulu olan evrensel koruma şartını sağlayamamasıdır. Bu durumda minimal devlete geçiş aşaması ahlaki olarak görünmez elin de yardımcı olacağı bir zorunluluğu temsil eder. Ultra minimal devlet, alanındaki herkese koruma sağlamadığı için ahlaken meşru değildir ve minimal devletin doğuşu ahlaki bir gerekliliktir. Bu senaryoya bakıldığında meşru minimal devletin ahlaken “kimsenin bireysel haklarını ihlal etmeyen bir süreçten” ortaya çıkacağı iddiası geçerliliğini yitiriyor görünmektedir çünkü sürecin önemli basamaklarından ultra minimal devlet ahlaken meşru olmayan bir zeminde varlığını sürdürmüştür.

Minimal devlete geçişin koşulu olan risk ilkesi gereği gerçekleşen yasaklama, bireyci anarşistler tarafından mutlak bir hak ihlali olarak görülmektedir. Riskli adalet prosedürünün, ne olduğu, kime ve hangi standartlara göre belirlenebileceği açık değildir. Üstelik, neden başat acentenin en az riskli prosedürü kullandığı da belirsizdir. Kişilerin kendilerini koruma haklarına “tercih edilen” prosedürel hakların kaynağı, bu iki hak arasındaki ilişki yeterince açıklanmamıştır. Kendi hakkını uygulamayı tercih eden bireylerin iradesi, “müşterilerin” prosedürel haklarını korumak uğruna hiçe sayılmış ve dezavantajlı duruma düşünen bağımsızların taleplerine bakılmaksızın “ücretsiz koruma” bahşedilmiştir. Böylelikle, liberteryen ilke, Kantçı prensip ve Locke’cu şart ihlal edilmiş; bireyci anarşist savı çürütülememiştir.

Kaynakça

- Barnett, R. (1977). Whither Anarchy? Has Robert Nozick Justified the State. *Journal of Libertarian Studies*, 1(1), 15–21.
- Block, W. (2002). The Libertarian Minimal State: A Critique of Nozick, Levin and Rand. *The Journal of Ayn Rand Studies*, 4(1), 141–160.
- Bruner, J. P. (2020). Locke, Nozick and the state of nature. *Philosophical Studies*, 177(3), 705–726. <https://doi.org/10.1007/s11098-018-1201-9>
- Buchanan, J. M. (1975). Utopia, the Minimal State and Entitlement. *Public Choice*, 23, 121–126.
- Childs, R. (1977). The Invisible Hand Strikes Back. *Journal of Libertarian Studies*, 1(1), 22–33.
- Friedman, D. (1978). *The Machinery of Freedom: Guide to Radical Capitalism*. Arlington House Pub.
- Hobbes, T. (1996). *Leviathan* (R. Tuck, Ed.). Cambridge University Press. (Original work published 1651)
- Holmes, R. (1981). Nozick on Anarchism. In J. Paul (Ed.), *Reading Nozick: Essays on Anarchy, State and Utopia* (pp. 57–68). Rowman & Allanheld.
- Kant, I. (1996). *The Metaphysics of Morals* (M. Gregor, Trans.). Cambridge University Press. (Original work published 1797)
- Lesnoff, M. (1999). *Political Philosophers of the Twentieth Century*. Blackwell.
- Litan, R. (1977). On rectification in Nozick's Minimal State. *Political Theory*, 5(1), 233–246.
- Litan, R. E. (1977). Review of *Anarchy, State, and Utopia* by Robert Nozick. *Ethics*, 87(3), 232–235.
- Locke, J. (1988). *Two Treatises of Government* (P. Laslett, Ed.). Cambridge University Press. (Original work published 1690)
- Molinari, G. D. (2009). *Production of Security*. Ludwig von Mises Institute.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, State and Utopia*. Basic Books.
- Osterfeld, D. (1980). Internal Inconsistencies in Arguments for Government: Nozick, Rand, and Hospers. *The Journal of Libertarian Studies*, 4(3), 331–340.
- Rand, A. (1964). *The Virtue of Selfishness: A New Concept of Egoism*. New American Library.
- Rand, A. (1996). *Capitalism: The Unknown Ideal*. Signet.
- Rothbard, M. (1977). Robert Nozick and the Immaculate Conception of the State. *Journal of Libertarian Studies*, 1(1), 45–57.
- Rothbard, M. (1982). Society without State. In T. Machan (Ed.), *The Libertarian Reader*. Rowman and Littlefield.

- Saluhiddin, A. (2018). Robert Nozick's Entitlement Theory of Justice, Libertarian Rights and the Minimal State: A Critical Evaluation. *Journal of Civil & Legal Sciences*, 07(01), 1–5. <https://doi.org/10.4172/2169-0170.1000234>
- Sampson, G. (1978). Liberalism and Nozick's Minimal State. *Oxford University Press*, 87(345), 93–97.
- Sayward, C., & Wasserman, W. (1991). Has Nozick Justified the State. In A. Corlett (Ed.), *Equality and Liberty* (pp. 261–267). St. Martin's Press.
- Simmons, J. (1999). Justification and Legitimacy. *Ethics*, 109(4), 739–771.
- Spooner, L. (1996). *No Treason: The Constitution of No Authority and A Letter to Thomas F. Bayard*. Pine Tree Press.
- Wolff, J. (1991). *Robert Nozick: Property, Justice, and the Minimal State*. Stanford University Press.
- Wolff, R. P. (1981). Derivation of Nozick's Minimal State. *Arizona Law Review*, 19.
- Young, F. (1991). Nozick and the Individualist Anarchist. In A. Corlett (Ed.), *Equality and Liberty* (pp. 268–275). St. Martin's Press.
- Younkins, E. (2002). *Capitalism & Commerce: Robert Nozick's Libertarian Framework for Utopia*. <http://www.quebecoislibre.org/020427-13.htm>, 06.06.2005